

การเติบโตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณ การดำรงอยู่ประเทศภูฏาน

THE GROWTH OF THE SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY OF BHUTAN SOUL FARMERS LIVELIHOOD CENTER

อับดุลเราะฮมาน มุกีม / Abdunrohman Mukem ¹

ดเรศ ออสนัตินุตสกุล / Daret Orsantinutsakul ²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การรับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน 2) การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน 3) การเผยแพร่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ นักวิชาการภาครัฐและภาคประชาสังคมในไทย 13 ท่าน และในภูฏาน 6 ท่าน โดยคัดเลือกจากผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานเผยแพร่และประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศภูฏาน ด้วยการเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก จัดประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบบันทึกภาคสนาม ผู้วิจัยได้จำแนกและจัดระบบข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ แล้ววิเคราะห์สรุปอุปนัยเพื่อหาบทสรุปร่วมกัน โดยเปรียบเทียบเหตุการณ์กับเหตุการณ์อื่นเพื่อหาความเหมือนและความต่างที่เกิดขึ้น แล้วนำมาวิเคราะห์ให้เห็นด้วยการพรรณนาและอธิบาย

ผลการวิจัยพบว่า 1) การรับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏานนั้นเริ่มจากการเข้าร่วมอบรมและส่งเยาวชนมาศึกษาเล่าเรียนหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทย 2) การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏานนั้นเริ่มจากการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปก่อตั้ง “ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ” และดำเนินการตามบันได 9 ขั้น ของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) การเผยแพร่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏานนั้นเริ่มจากการก่อตั้งเครือข่ายกิจกรรมธรรมชาติ จัดกระบวนการเรียนรู้ และการเผยแพร่สู่สาธารณะ

คำสำคัญ: หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การประยุกต์ใช้, การเผยแพร่, ศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณ
การดำรงอยู่ประเทศภูฏาน

¹ นักวิจัย (AR-5) ศูนย์เอเชียใต้ศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (The Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University), abdunrohman.m@chula.ac.th

² นักวิจัยอิสระ

ABSTRACT

The objectives of this study were to study 1) the adoption of the Sufficiency Economy Philosophy of the Bhutan Soul Farmers Livelihood Center (BSFLC); 2) the application of the Sufficiency Economy Philosophy in the BSFLC; and 3) the dissemination of the Sufficiency Economy Philosophy in the BSFLC. The key informants consisted of academics, government representatives, and members of civil society, 13 in Thailand and 6 in Bhutan, selected by the experts working on disseminating and applying the Sufficiency Economy Philosophy in Bhutan. Data were collected from document data, in-depth interviews, focus groups, and participant observation. The data collection instrument was a field note. The researcher established a typology and taxonomy of the data, as well as performed an analytical induction and componential analysis by comparing similarities and differences of the situations, then analyzed by description and explanation.

The research finding showed that: 1) the adoption of the Sufficiency Economy Philosophy of the BSFLC came from training and sending Bhutanese youth to study the Sufficiency Economy Philosophy Course in Thailand; 2) the application of the Sufficiency Economy Philosophy in the BSFLC started from founding an “Agri-nature farming” according to the 9 Steps of Sufficiency Economy Philosophy; and 3) the dissemination of the Sufficiency Economy Philosophy in the BSFLC was initiated by creating agri-nature networks, learning process, and conveying to the Sufficiency Economy Philosophy to the public.

Keywords: Sufficiency Economy Philosophy, application, dissemination, Bhutan Soul Farmer Livelihood Center.

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงพระราชทาน “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) ให้กับพสกนิกรชาวไทย (ต่อไปจะเรียกว่า “หลัก SEP”) หลังจากนั้น ได้ยกระดับหลัก SEP ไปสู่ระดับโลกเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDG) โดยเรียกว่า “SEP for SDGs Partnership” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559: ออนไลน์) ส่งผลให้เกิดความร่วมมือและโครงการต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมอย่างน้อย 22 ประเทศทั่วโลก (มติชนออนไลน์, 2560: ออนไลน์; ไทยโพสต์ออนไลน์, 2560: ออนไลน์) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้รับการตอบรับจากนานาชาติเป็นอย่างดี

หนึ่งในนั้นคือ “ศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน” (Bhutan Soul Farmer Livelihood Center: BSFLC) ที่ก่อตั้งเมื่อปี 2013 ณ ชุมชนโดเตนกีวอก (Dotenggewog) เมืองพาโร (Paro)

ประเทศภูฏาน (ต่อไปจะเรียกว่า “BSFLC”) ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาสังคมภูฏาน กล่าวคือ องค์กรดังกล่าวได้เริ่มสนใจหลัก SEP เนื่องจากได้เข้าร่วมประชุมใน “Global Eco Village and Geneva Global Network of Oceania the Asian Region Eco Place” ณ มาเลเซีย ซึ่งได้พบกับปราชญ์ชาวไทยผู้เผยแพร่หลัก SEP ที่ได้ไปเป็นวิทยากรนำเสนอแนวคิดดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ต่อมาจึงเกิดเครือข่ายกิจกรรมขนาดเล็กระหว่างภาคประชาสังคมไทยและภูฏาน

หลังจากนั้น ภาคประชาสังคมภูฏานจึงส่งบุคลากรเข้ามาศึกษาหลัก SEP ในศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้องและสถาบันอาศรมศิลป์ในประเทศไทยเป็นเวลา 4 ปี เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ดังกล่าวและได้นำไปประยุกต์ใช้ รวมถึงเผยแพร่ในเวลาต่อมา จนสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคมภูฏาน สังคมไทย และสังคมโลกได้เป็นอย่างดี การนำหลัก SEP ไปประยุกต์ใช้ในต่างประเทศในนามภาคประชาสังคมนั้นค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เป็นการขับเคลื่อนของภาครัฐ โดยเฉพาะสำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาหรือกรมความร่วมมือระหว่างประเทศ อาจมีชาวต่างชาตินำหลัก SEP ไปขยายต่อผ่านเวทีเสวนา อย่างกรณีของเจฟฟรีย์ (Jeffrey Sachs) เจ้าหน้าที่ระดับสูงของโครงการ SD: The Path More Balanced Society in Thailand (ภาจฐิติ วิวัชรานนท์ และพจนา เทศวพัฒนา, 2558: ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม องค์กรที่นำหลัก SEP ไปประยุกต์ใช้อย่างประจักษ์ หนึ่งในนั้นคือ ภาคประชาสังคมภูฏาน เนื่องจากหลัก SEP สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวภูฏาน อีกทั้ง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายความสุขมวลรวมประชาชาติของประเทศภูฏาน องค์กรภาคประชาสังคมจึงนำหลัก SEP ไปประยุกต์ใช้ผ่านการลงมือปฏิบัติอย่างชัดเจน มีอิสระ และมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษารวบรวมให้เป็นองค์ความรู้ นอกจากนี้ สาเหตุสำคัญที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องนี้ เนื่องจากประเทศไทยมีจุดแข็งในการขับเคลื่อนแนวคิด SEP โดยใช้เป็น “อำนาจละมุน” (soft power) ในเวทีโลก ซึ่งศูนย์ BSFLC เป็นกลุ่มที่น้อมนำแนวคิด SEP ไปปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรมและค่อนข้างเติบโตอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงอยากทราบแนวทางการน้อมนำแนวคิด SEP ไปปรับใช้ และเผยแพร่หลัก SEP ต่อผู้อื่นนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งจะเกิดผลดีต่อประเทศไทยในนามต้นแบบแนวคิด และสามารถนำมาเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนหลัก SEP ต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการรับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน
3. เพื่อศึกษาการเผยแพร่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. วรรณกรรมและงานศึกษาเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับวรรณกรรมและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับหลัก SEP นั้นมีจำนวนมาก แต่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นงานเขียนชื่อ “สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง” ของอภิชาติ พันธเสน และคณะ (2549: 11-12) นั้นได้นำเสนอและตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับหลัก SEP ไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

ประการแรก หลัก SEP เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสแนวคิดการพัฒนาสังคมทางเลือกหลายกลุ่มในสังคมไทย เป็นเสมือนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมกระแสหลักที่เริ่มส่งผลกระทบทางลบต่อความมั่นคงในระบบชีวิตมนุษย์และระบบนิเวศ อีกทั้งเป็นอุดมการณ์ที่พยายามขับเคลื่อนเพื่อแสวงหาทางรอดจากการคุกอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยม ความคล้ายคลึงกันในแก่น (essence) ของกลุ่มแนวคิด “ทางเลือกในการพัฒนา” จึงนำไปสู่การกล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะ “วัฒนธรรมทวนกระแส” กล่าวคือ การพัฒนาแบบกระแสหลักนั้นมักมุ่งเน้นแนวทางที่ตอบโจทยระบบทุนนิยม ในขณะที่หลัก SEP นั้นมุ่งเน้นความพอเพียง ทางสายกลาง และไม่ไหลไปตามกลไกระบบทุนนิยมที่เน้นกำไรและผลผลิตทางวัตถุเป็นเข็มมุ่ง

ประการที่สอง ความรู้ที่ปรากฏในงานวิจัยเกี่ยวกับหลัก SEP ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ในการดำรงอยู่ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ด้านเทคนิคหรือเรื่องศีลธรรม ความรู้ระดับอภิปรัชญา (metaphysical knowledge) หรือความรู้เชิงจิตวิญญาณ-จริยศาสตร์ (spiritual-ethical knowledge) เพื่อรักษาดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเชิงกายภาพ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนความรู้ที่นำพามนุษย์สู่ความมีอิสรภาพ

ประการที่สาม ความรู้ของชุมชนไทยในภาคชนบทหรือภาคเกษตรเรื่องความพอเพียงหรือเศรษฐกิจพอเพียงนั้นได้ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตชุมชนแล้ว ด้วยอุดมการณ์การผลิตที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากอุดมการณ์การผลิตของระบบทุนนิยม กล่าวคือ อุดมการณ์ของหลัก SEP นั้นมุ่งเน้นหลักศีลธรรม การหยิบบั้นช่วยเหลือ หนุนเสริม อีกทั้งยังเน้นการให้ ทำบุญ รวมถึงทาน แต่ระบบทุนนิยมกลับตรงกันข้าม นั่นก็คือ กอบโกย ขูดรีด และแข่งขันแบบไม่สนใจคนรอบข้างไม่ต่างจาก “ปลาใหญ่กินปลาน้อย”

ประการที่สี่ ความรู้ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของผู้คนในภาคเกษตรหรือการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพิงระบบนิเวศธรรมชาติและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมในฐานะปัจจัยในการผลิตที่สอดคล้องกับหลัก SEP เนื่องจากตั้งอยู่บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนหรือทำลายล้างระบบต่าง ๆ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ วิธีการผลิตและจารีตต่าง ๆ จึงสะท้อนการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ประการที่ห้า การดำเนินชีวิตของประชาชนชาวไทยในภาคการเกษตรและภาคชนบทนั้นยึดหลัก SEP ดังนั้นการคิดเรื่องการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงจึงอยู่ในฐานะทางเลือกในการพัฒนา

2. หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้

“ศาสตร์พระราชา” ที่รู้จักในนาม “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ถือเป็น “แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน” ตามกรอบขององค์การสหประชาชาติ โดยสอดคล้องกับเป้าหมายที่ (2) เพื่อขจัดความหิวโหย

(zero hunger) บรรลุเป้าหมายความมั่นคงทางอาหาร ปรับปรุงโภชนาการ สนับสนุนการทำเกษตรกรรม อย่างยั่งยืน หยุดความหิวโหยทุกรูปแบบ ซึ่งหลัก SEP นั้นเป็นไปตามเจตนารมณ์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ 2030 ขององค์การสหประชาชาติ โดยเฉพาะการจัดความหิวโหยและความมั่นคงทางอาหาร (Mongsawad, 2010: 126; Contipelli & Picciau, 2020: 38; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559: ออนไลน์)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงดำรงส ในวารสารชัยพัฒนา ฉบับเดือนสิงหาคม 2542 ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มหรือลืมเสาเข็มด้วยซ้ำไป” (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550: 4-15) หลัก SEP จึงหมายถึง แนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนทางสายกลางและความไม่ประมาท สามารถป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤติและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 1-7) หลัก SEP นั้นมีลักษณะสำคัญ คือ

1) ความพอประมาณ (moderation) หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2) ความมีเหตุผล (reasonableness) หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม คิดถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถี่ถ้วน โดยคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3) ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี (self-immunity) หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 12-15)

หลัก SEP จึงมีกระบวนการจัดการผ่านบันได 9 ขั้นสู่ความพอเพียง โดยแบ่งออกเป็น “ขั้นพื้นฐาน” 4 ขั้น คือ 1) **พอกิน** มีกินเพียงพอ ทั้งข้าว ปลา พืชผัก ได้จากป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง และนาอินทรีย์ 2) **พอใช้** เครื่องใช้ไม่สอยต่าง ๆ ทำฟืน ทำของใช้ต่าง ๆ ได้จากป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง 3) **พออยู่** ปลุกที่อยู่ บ้าน รั้ว ฯลฯ ได้จากป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง 4) **พอร่มเย็น** ร่มเงาจากต้นไม้ใหญ่ ได้จากป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ส่วน “ขั้นก้าวหน้า” อีก 5 ขั้น คือ 5) **บุญ** เมื่อมีเหลือ จึงนำไปทำบุญในงานบุญต่าง ๆ 6) **ทาน** บริจาคทานแก่ผู้ยากไร้ ผู้ไม่มีด้วยของที่เรามี 7) **เก็บ** เป็นรากฐานยามวิกฤติ เช่น เก็บข้าวในยุ้งฉาง เก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อฤดูกาลหน้า ถนอมอาหารไว้กิน 8) **ขาย** จากสิ่งที่เราทำเหลือเพื่อมอบสิ่งที่จำเป็นไปต่อยังผู้อื่น และ 9) **เครือข่าย** หรือการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทั้งประเทศเพื่อแบ่งปันความรู้ลงแรงช่วยเหลือกัน (กุล ปัญญาวงศ์, 2564: สัมภาษณ์; พระอาจารย์วิระยุทธ อภิวิโร, 2564: สัมภาษณ์)

3. นโยบายความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness: GNH)

นโยบายความสุขมวลรวมประชาชาติ (ซึ่งต่อไปขอเรียกว่า “นโยบาย GNH”) นั้นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาภูมูานตั้งแต่ปี 1972 ซึ่งสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก รัชกาลที่ 4 (Jigme Singye Wangchuck) ทรงดำรัสว่า “หากรัฐไม่สามารถสร้างความสุขให้กับประชาชนของตนเองได้ ก็ไม่มีเป้าหมายใดที่รัฐจะดำรงอยู่” จึงเป็นที่มาของ “นโยบาย GNH” พระองค์ทรงตรัสว่า “เราจะต้องจำไว้ว่า ประเทศของเรานั้นอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งมีทั้งความท้าทายและโอกาสเสมอ ไม่ว่าเราจะทำอะไร เป้าหมายสำคัญของแนวคิดนี้คือ สันติภาพและความสุขของประชาชนของเรา รวมทั้งความปลอดภัยของชาติด้วย” (Ura, Alkire & Zangmo, 2011, 6-9)

นโยบาย GNH คือ “ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบทางสายกลาง” มีความสมดุล ไม่สุดโต่ง ซึ่งชาวภูมูานมีคติประจำใจ คือ “กินนมและชีสหลาย ๆ ครั้ง ยิ่งดีกว่ากินเนื้อเพียงครั้งเดียว” หมายถึง “ผลประโยชน์ระยะสั้นนั้น ไม่สามารถแทนที่คุณค่าระยะยาวได้” นโยบาย GNH จึงถูกนำมาปรับใช้ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภูมูานฉบับที่ 12 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561-2566 เพื่อพัฒนาประเทศและยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน ผ่าน 4 เสาหลัก คือ การพัฒนาเศรษฐกิจ การรักษาระบบนิเวศวิทยา การรักษาวัฒนธรรม และเน้นระบบธรรมาภิบาลภายใต้ 9 ขอบเขตสำคัญ เช่น มีสุขภาพจิตดีทั้งอารมณ์และจิตวิญญาณ มีคุณภาพชีวิตดี คือ มีรายได้ มีสินทรัพย์สามารถรับมือกับภาระต่าง ๆ ในชีวิตได้ มีสุขภาพดี ปราศจากการเจ็บป่วยทั้งร่างกายและจิตใจ เน้นงานประชาสังคม มุ่งเน้นความปลอดภัยในสังคม งานจิตอาสา เชื่อมโยงระหว่างรับผิดชอบและข้อผูกมัดทางครอบครัว เป็นต้น (Chen, 2015, 66-67)

วิธีดำเนินการ

ผู้วิจัยใช้ “การวิจัยเชิงคุณภาพ” (qualitative research) ในการศึกษา โดยเริ่มดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนตุลาคม 2019-กันยายน 2021 ขั้นตอนแรก ผู้วิจัยขออนุมัติ “จริยธรรมการวิจัยในคน” เมื่อได้รับการอนุมัติเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยเริ่มศึกษาโดยมีเครื่องมือในการวิจัย คือ 1) การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) เป็นการเก็บ “ข้อมูลทุติยภูมิ” (secondary data) ซึ่งได้จากหนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย วารสาร บันทึกส่วนบุคคล รวมถึงข้อมูลต่าง ๆ จากหน่วยงานราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นประเด็นหลัก คือ การเผยแพร่และการประยุกต์ใช้หลัก SEP 2) ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลที่ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (in-depth interviews) การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตการแบบมีส่วนร่วมของคณะวิจัยจากกลุ่มเป้าหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเผยแพร่และประยุกต์ใช้หลัก SEP ในศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูมูาน โดยมีทั้งนักวิชาการ ภาครัฐ และภาคประชาสังคมทั้งในไทยและภูมูาน

ผู้วิจัยเริ่มติดต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญและสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีแบบบันทึกภาคสนาม (field notes) ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในไทย 13 ท่าน จาก 8 พื้นที่ คือ กรุงเทพฯ เพชรบุรี ปทุมธานี สุรินทร์ นนทบุรี ขอนแก่น น่าน และเชียงใหม่ โดยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายจาก 1) ภาครัฐ ซึ่งเป็นตัวแทนเจ้าหน้าที่จากกรมความร่วมมือ

ระหว่างประเทศ ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศภูฏานผ่านกิจกรรมเผยแพร่องค์ความรู้ ให้ทุนการศึกษาอบรมเชิงปฏิบัติการระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐเพื่อขยายแนวคิดหลัก SEP 2) ภาคการศึกษา ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัย 3 แห่งที่มีหลักสูตรเปิดสอนและเผยแพร่องค์ความรู้หลัก SEP ให้กับนักศึกษาชาวต่างชาติและชาวภูฏาน และ 3) ภาคประชาสังคม คือ ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติและเครือข่ายของศูนย์ฯ ที่ทำงานขับเคลื่อนหลัก SEP ให้กับประเทศภูฏาน รวมทั้งประชาชนชาวบ้าน ส่วนในภูฏานนั้นมี 6 ท่าน โดยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายจาก 3 พื้นที่หลัก คือ ชุมชนโคเตนกีวอกและชุมชนบองโก ซึ่งเป็นภาคประชาสังคมภูฏานที่รับหลัก SEP มาจากไทยและประยุกต์ใช้ รวมทั้งเผยแพร่องค์ความรู้หลัก SEP และตัวแทนจากโครงการอาสาสมัครเพื่อนไทยที่ทำงานขับเคลื่อนหลัก SEP ในประเทศภูฏาน รวมทั้งสิ้น 19 ท่าน ภายใต้อำนาจสำคัญ คือ “ศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏานรับหลัก SEP แล้วนำไปประยุกต์ใช้และเผยแพร่ต่อไปอย่างไร”

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อยจำนวน 2 ครั้ง เพื่อหาข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายจากกรมความร่วมมือระหว่างประเทศ ผู้ดูแลโครงการอาสาสมัครเพื่อนไทย รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิภาคประชาสังคมภูฏาน นอกจากนี้ ยังมีการประชุมเผยแพร่งานวิจัยในการสัมมนาระดับนานาชาติจำนวน 1 ครั้ง โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิจากศูนย์กิจกรรมธรรมชาติและผู้เชี่ยวชาญชาวฟิลิปปินส์ที่ขับเคลื่อนภาคประชาสังคมด้วยแนวคิดเกษตรมาแลกเปลี่ยนและให้ข้อเสนอแนะ หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยมาถอดเทป แล้วแปลเป็นภาษาไทย ซึ่งตรวจสอบความถูกต้องด้วยการเทียบสำนวนและความเที่ยงตรงของข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญ ต่อมาผู้วิจัยได้นำข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์ผ่านนโยบาย GNH ของภูฏานและหลัก SEP ของไทยเพื่อเป็นแนวทางศึกษา และสังเคราะห์ผ่านหลักบันได 9 ขั้น ของ SEP ด้วยการจำแนกและจัดระบบข้อมูล (typology and taxonomy) ออกเป็นหมวดหมู่ แล้ววิเคราะห์สรุปอุปนัย (analytic induction) เพื่อหาบทสรุปร่วมกัน โดยเปรียบเทียบเหตุการณ์ (componential analysis) กับเหตุการณ์อื่นเพื่อหาความเหมือนและความต่างที่เกิดขึ้น แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยการพรรณนาและอธิบาย จนกระทั่งได้ข้อสรุปของการวิจัยเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการเผยแพร่หลัก SEP ต่อไปในอนาคต

ผลการวิจัย

1. การรับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน

จากการศึกษาพบว่า การรับหลัก SEP ของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏานจากไทยนั้นเริ่มต้นจากการเข้าร่วมสัมมนา ศึกษาดูงาน และส่งเยาวชนมาศึกษาเล่าเรียนหลักสูตร SEP ในประเทศไทย กล่าวคือ ลุนดุด ดุกปา (Lhundup Dukpa) ได้เข้าร่วมสัมมนา “Global Eco Village and Geneva Global Network of Oceania the Asian Region Eco Place” ณ ประเทศมาเลเซีย ซึ่งได้พบกับพระอาจารย์สังคม ธนปัญญา ตัวแทนจากมูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติ (Agri-Nature Foundation) ของไทย

ทั้งสองจึงแลกเปลี่ยนกันทั้งปรัชญาและการศึกษา รวมถึงแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะ “หลัก SEP” (Dukpa, 2021: Interview; พระอาจารย์สังคม ธนปัญญา, 2564: สัมภาษณ์)

หลังจากนั้น ลุนดุด ดุกปาจึงเดินทางมาประเทศไทยเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและต่อยอดองค์ความรู้ ต่อมาได้ส่งบุตรหลานชาวภูฏาน 4 คน มาประเทศไทยเพื่อเข้าเรียนหลักสูตร SEP ระดับปริญญาตรีเวลา 4 ปี ณ ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้องและสถาบันอาศรมศิลป์ ซึ่งนักศึกษาในกลุ่มดังกล่าวประกอบด้วยสุภาพสตรี 3 ท่าน คือ โซนัม ลุนดุด (Sonam Lhundup) อายุ 22 ปี โซนัม เดมา (Sonam Dema) อายุ 20 ปี ลุนดุด วังโม (Lhundup Wangmo) อายุ 20 ปี และสุภาพบุรุษ 1 ท่าน คือ โชกิ ดอร์จิ (Tshokey Dorji) อายุ 24 ปี (Dukpa, 2021: Interview)

การเล่าเรียนหลักสูตร SEP นั้นมีทั้งหลักทฤษฎีและหลักปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตสบู่ แชมพูสระผม อีกทั้งเรียนรู้จากประสบการณ์ของคนอื่น แล้วนำมาประยุกต์ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้เรียนสามารถออกแบบและเรียนรู้ด้วยตัวเองว่าต้องทำอะไร กล่าวคือ ในช่วงปีแรกเน้นการทำงานเพื่อสร้างภาวะความเป็นผู้นำและพัฒนาทักษะตนเองในด้านที่อ่อน หลักสูตร SEP เน้นการลงแปลงเกษตรผ่านการฝึกปฏิบัติจริง ซึ่งการศึกษาเหล่านี้สามารถแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างและวิกฤติในภูฏานได้ โดยเฉพาะการทำโครงการศูนย์บาท (Zero Bath Project) ของหลักสูตร กล่าวคือ หลักสูตรการสอน SEP ของศูนย์กิจกรรมในปีที่ 1 นั้นจะเน้นเรื่องวินัยและความอ่อนน้อมถ่อมตน รวมทั้งเรียนรู้เรื่องของการปลูกป่า การจัดการน้ำ ส่วนปีที่ 2 จะเน้นเทคนิคการออกแบบพื้นที่และการจัดการดินโดยให้พื้นที่เปล่า 1 ไร่ ผ่านโครงการศูนย์บาท โดยมีการสร้างบ้านดิน แปลงผัก นาข้าว บ่อเลี้ยงปลา สำหรับปีที่ 3 เน้นการศึกษาอิสระตามความสนใจและความถนัด อีกทั้งสามารถไปเรียนกับเครือข่ายกิจกรรมธรรมชาติในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย สำหรับปีที่ 4 คือ การส่งต่อความรู้ทั้งหมดให้กับผู้อื่นผ่าน active learning และการฝึกอบรม ซึ่งมีผู้เข้าร่วมจากประเทศต่าง ๆ เช่น เวียดนาม พม่า ลาว กัมพูชา มาเลเซีย สิงคโปร์ และอื่น ๆ (อาบอำไพ รัตนภาณู, 2564: สัมภาษณ์; Wangmo, 2021, Interview) หนึ่งในผู้เรียนอย่างโชกิ ดอร์จิ (Tshokey Dorji) ได้สะท้อนว่า “เมื่อเราไม่มีเกษตรกร เราจะไม่มีความรู้ เมื่อเราไม่มีอาหาร เราก็จะอยู่ไม่ได้ นี่คือเหตุผลว่าทำไม จึงมาเรียนรู้หลัก SEP ที่ไทย” (ไทยพีบีเอส, 2563: ออนไลน์) อย่างไรก็ตาม หลัก SEP สามารถเติบโตในศูนย์ BSFLC ด้วยปัจจัยสำคัญดังนี้

1.1 ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมไทยในการขับเคลื่อนหลัก SEP

หลัก SEP เริ่มต้นในไทยเมื่อปี 1974 (พ.ศ. 2517) แต่เริ่มนำมาปรับใช้อย่างจริงจังในปี 2003 (พ.ศ. 2546) ทั้งผ่านหลักสูตรการศึกษา การอบรม และการศึกษาดูงาน โดยขับเคลื่อนในต่างประเทศผ่านภาครัฐที่นำโดย “สำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ” (สพร.) ชื่อว่า “โครงการบัวแก้วสัมพันธ์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ ขยายความร่วมมือ และแบ่งปันองค์ความรู้ ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งบอกว่า “ในปี 2015 (พ.ศ. 2558) นั้น หลัก SEP ถูกยอมรับในระดับโลก เนื่องจากสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ” (เจ้าหน้าที่กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ, 2564 ก: สัมภาษณ์)

ที่สำคัญกว่านั้นคือ ในปี 1992 (พ.ศ. 2535) เกิดความร่วมมือระหว่างไทยและภูฏาน อย่างมากมายทั้งด้านการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่งผลให้มีผู้เชี่ยวชาญจากไทยไปช่วยเหลือ ด้านทรัพยากรมนุษย์ ทั้งทุนการศึกษา ฝึกอบรม และมาศึกษาทำงานในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ของไทย (สำนักความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, 2556: ออนไลน์) จึงเป็นที่มาของการจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ ด้านการเกษตรในพระราชดำริของพระราชินีจิกมี เคเซอร์นัมเกล วังชุก” ณ เมืองพุนาคา (Punakha) ของภูฏานในเวลาต่อมา (The Nation Thailand, 2018: online)

นอกจากนี้ ภาคการศึกษาก็มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านหลักสูตร SEP ซึ่งมี หลายมหาวิทยาลัยในไทยได้ขับเคลื่อนทางวิชาการโดยทำงานร่วมกับกรมความร่วมมือระหว่างประเทศ ผ่านหลักสูตรนานาชาติระดับปริญญาโทสาขาหลัก SEP ระยะเวลา 3 ปี และระดับปริญญาเอก โดยกรม ความร่วมมือระหว่างประเทศเริ่มให้ทุนชาวต่างชาติตั้งแต่ปี 2553 มีผู้รับทุน 43 ราย จาก 21 ประเทศ ซึ่งมี 4 หลักสูตรสำคัญ คือ ชีววิทยาศาสตร์เพื่อการเกษตรยั่งยืน (MSc in Bioscience for Sustainable Agriculture) เกษตร (MSc in Agriculture) เกษตรเขตร้อน (MSc in Tropical Agriculture) การพัฒนาทรัพยากรและ ความยั่งยืน (MA Environmental Development and Sustainable) การใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติอย่างยั่งยืน (MSc in Sustainable Land Use and Natural Resources) เป็นต้น (คณาจารย์ คณะสัตวศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี, 2564: สัมภาษณ์; สุทธิรัตน์ กิตติพงษ์วิเศษ, 2564: สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม ภาคประชาสังคมไทยนั้นถือเป็นองค์กรขับเคลื่อนที่สำคัญและเข้าถึงระดับ รากหญ้ามากที่สุด เห็นได้จากการสานต่อหลัก SEP กับภาคประชาสังคมของภูฏาน กรณีของลุนดูป ดุกปา ภาคประชาสังคมภูฏานที่เดินทางมาไทยและทำงานร่วมกับศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้องและอื่น ๆ จนสามารถ นำกระบวนการเรียนรู้ 9 ฐาน ไปสู่การปฏิบัติในภูฏาน ทั้งฐาน “คนเอากลั่น” ที่นำเสนอเกี่ยวกับการเผาถ่าน ที่มีคุณภาพ “คนรักษป่า” ที่นำเสนอป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่างตามแนวพระราชดำริ “คนรักษแม่ธรณี” ที่เน้นความสำคัญของการบำรุงดินเป็นลำดับแรก เนื่องจากดินคือ หัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ ผ่านหลักการ สำคัญ คือ “เลี้ยงดิน ให้ดินเลี้ยงพืช” เป็นต้น (พระอาจารย์สังคม ธนปัญญา, 2564: สัมภาษณ์) ด้วยเหตุนี้ หลักคิด SEP นั้นได้รับการถ่ายทอดจากภาคประชาสังคมไทยอย่างเข้มแข็งจนภาคประชาสังคมภูฏานสามารถ นำมาต่อยอดได้อย่างเป็นรูปธรรม

1.2 หลัก SEP มีความสอดคล้องกับนโยบาย GNH

ทูกิ ชังโม (Tshoki Zangmo) นักวิจัยความสุขมวลรวมประชาชาติ และลุนดูป ดุกปา มองว่า หลัก SEP สอดคล้องกับนโยบาย GNH เช่น การเน้นความพอดีเป็นที่ตั้งในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว ชุมชนและประเทศ ทั้งสองได้รับอิทธิพลจากศาสนาที่สอนให้เดินสายกลาง มีความพอดี (ไทยพีบีเอส, 2560: ออนไลน์) สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลที่ได้กล่าวว่า สาเหตุที่หลัก SEP ได้รับการตอบรับจากภูฏานเป็นอย่างดี เนื่องจากหนุนเสริมกับนโยบาย GNH ของภูฏาน (เจ้าหน้าที่กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ, 2564 ข: สัมภาษณ์)

อีกทั้ง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอีกท่านยังระบุว่า ข้อดี คือ ภูฏานมีความสอดคล้องกับแนวคิดของไทย อีกทั้งมีวิถีชีวิตคล้ายกันจึงง่ายในการนำไปปรับใช้ (ชาติิลดา สหกิจ, 2564: สัมภาษณ์)

ส่วนอุเจน โดจี (Ugyen Dorji) เจ้าหน้าที่จากสถาบันหลวงเพื่อการท่องเที่ยวและบริการ (Royal Institute for Tourism and Hospitality) ได้กล่าวว่า “ชาวภูฏานอยู่อย่างพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้ หมายถึง เกษตรกรก็อยู่อย่างพอเพียง เรามีเท่าที่เราต้องการ เรารู้ว่าเรามีอะไร และก็รู้หลักปรัชญาที่คำนึงถึงความสุขของประชาชน การปกครองที่ดี และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งเสื้อผ้า การแต่งกาย และอีกหลาย ๆ อย่างที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องบังคับ แต่มันได้ผสมผสานไปกับวิถีชีวิต และยังรักษาปรัชญาไว้ได้ ผมคิดว่าหากเปรียบเทียบกับหลัก SEP ของไทยก็คล้าย ๆ กัน” (อะไลว, 2560: ออนไลน์) นโยบาย “GNH” ถือเป็นเป้าหมายสำคัญ แต่การเดินทางสู่เป้าหมายเหล่านั้นจะต้องใช้หลัก SEP เนื่องจากหลัก SEP มีบันได 9 ขั้น เป็นเครื่องมือตรวจสอบว่า “กำลังทำอะไรและอยู่ระดับไหน” จะเห็นได้ว่า นโยบาย GNH และหลัก SEP นั้นต้องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทั้งสองต่างช่วยให้เข้าถึงความเป็นมนุษย์ และหล่อหลอมให้มนุษย์ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและมีความสุข ใช้ชีวิตตามความจำเป็น ไม่ใช่ตามความโลภ ทั้งสองหลักการจึงเป็นแนวทางการศึกษาแบบใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านกล่าวว่า “วิธีการของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเดินทางไปสู่ความสุขมวลรวมประชาชาติได้ดี” (วัชรพงษ์ วัฒนกุล, 2564: สัมภาษณ์) ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านได้กล่าวว่า ในประเทศภูฏานนั้น เขาอยู่กันอย่างมีความสุข การทำงานที่นั่นมีความสุขโดยธรรมชาติอยู่แล้ว ชาวภูฏานจะเน้นเรื่อง Organic Sustainable เขาเป็น Organic โดยธรรมชาติอยู่แล้ว (ดร.ณิ โชติชษฐายากร, 2564: สัมภาษณ์) ส่วนจิกมี ทินเลย์ (Jigme Thinley) อดีตนายกรัฐมนตรีภูฏานยืนยันว่า “ประเทศไทยได้สร้างโลกใบใหม่จากหลัก SEP สร้างชีวิตที่ยั่งยืน และสุดท้ายจะไม่หยุดเพียงแค่นั้นไทย แต่จะเป็นหลักการและแนวปฏิบัติของโลก ไม่เพียงเฉพาะพลเมืองไทย แต่ยังหมายถึงพลเมืองโลก หลัก SEP และนโยบาย GNH นั้นต่างนำเสนอเรื่องความมั่นคง และได้กลายเป็นแรงบันดาลใจที่สนับสนุนเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นความยั่งยืนของแนวทางในการดำรงชีวิต” (Virtual depots, 2008: online)

1.3 หลัก SEP สามารถแก้ปัญหาความอดอยาก ยุกระดับคุณภาพชีวิต และหนุนเสริมการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

ภูฏานมีปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เพราะต้องนำเข้ากว่าร้อยละ 80 โดยเฉพาะหัวหอม พริก และอื่น ๆ ผู้ให้ข้อมูลชาวภูฏานมองว่า ภูฏานจะต้องสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยตนเอง โดยเฉพาะบทเรียนสำคัญในช่วงโควิด-19 และการลือศดาว์น ทางออกของภูฏานคือ จะต้องจัดระบบใหม่ โดยใช้หลัก SEP มาจัดการเรื่องดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แล้วต่อยอดสู่การจัดระบบความมั่นคงทางอาหาร รวมทั้งการจัดการทรัพยากรน้ำ (Dukpa, 2021: Interview) อย่างไรก็ตาม ชาวภูฏานมีข้อท้าทายสำคัญคือ คนหนุ่มสาวเริ่มเห็นห่างออกจากภาคเกษตร เนื่องจากเกษตรนั้นไม่สามารถตอบโจทย์และยกระดับคุณภาพชีวิตของพวกเขาได้ อีกทั้งผู้คนส่วนใหญ่อยู่ในระบบทุนที่เงินกลายเป็นปัจจัยหลักของชีวิต วิฤตติดังกล่าวทำให้นักศึกษาชาวภูฏาน 4 คน ต้องเดินทางมาไทยเพื่อเรียนหลัก SEP

ปัญหาสำคัญที่ชาวภูฏานต้องเผชิญ คือ “ผากชีวิตไว้กับกลไกตลาด” ซึ่งลุนดุด ดุกปา สะท้อนว่า ก่อนหน้านี้ครอบครัวของตนผากชีวิตไว้กับตลาด จนกระทั่งขาดความมั่นคงในครัวเรือน แต่เมื่อหันมาใช้หลัก SEP ก็สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ จนปัจจุบัน ศูนย์ BSFLC ผากตนเองไว้กับตลาดแค่เพียงร้อยละ 5 เท่านั้นเอง อย่างไรก็ตาม ลุนดุด ดุกปาย้ำอย่างมั่นใจว่า หลัก SEP นั้นไม่สามารถทำให้รวยได้ แต่มีอาหารกินและปลอดภัย เนื่องจากจัดการด้วยตนเอง ไม่ผากชีวิตไว้กับตลาด สามารถสร้างสุขภาพที่ดี สิ่งนี้ต่างหากที่เป็นข้อท้าทายในยุคปัจจุบัน (Dukpa, 2021: Interview)

2. การประยุกต์ใช้หลัก SEP ของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน

จากการศึกษาพบว่า ศูนย์ BSFLC ได้นำหลัก SEP มาประยุกต์ใช้ กล่าวคือ สิ่งดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากเยาวชนชาวภูฏานทั้ง 4 สำเร็จการศึกษาหลักสูตร SEP และกลับมายังภูฏาน โดยการเริ่มต้นขับเคลื่อนแนวคิดและประยุกต์ใช้ดังนี้

2.1 การก่อตั้งศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน

สิ่งแรกที่เริ่มต้นในภูฏาน หลังจากนักศึกษาในกลุ่มดังกล่าวสำเร็จการศึกษานั้นก็คือ การก่อตั้ง “ศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน” (Bhutan Soul Farmers Livelihood Center) ณ ชุมชนโดเตนกีวอก เมืองพาโร ในปี 2013 โดยการนำของลุนดุด ดุกปา ซึ่งท่านเคยทำงานในฐานะหัวหน้าหน่วยเสริมสร้างผู้นำของศูนย์พัฒนาความเป็นมืออาชีพ สภาการศึกษาแห่งชาติภูฏาน (Royal Education Council)

ศูนย์ BSFLC เริ่มต้นในชุมชนเล็ก ๆ ที่มีประชากรแค่เพียง 10,000 กว่าคน เป็นวิสาหกิจเกษตรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและประยุกต์ใช้หลัก SEP ควบคู่ไปกับนโยบาย GNH โดยเน้นความพอเพียงในระดับครัวเรือนสู่ชุมชน และเครือข่ายนอกชุมชน โดยมีกิจกรรมหลัก ๆ คือ การทำเกษตรอินทรีย์ผสมผสาน การขุดบ่อซีเมนต์เพื่อกักเก็บน้ำฝน พัฒนาเป็นบ่อเลี้ยงปลา ปลุกผักสลัดน้ำ เป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อแบ่งปันองค์ความรู้และทักษะออกแบบการใช้ที่ดิน การผลิตสินค้าโฮมเมด การทำสารกำจัดแมลงและศัตรูพืชโดยสมุนไพร การอนุรักษ์น้ำธรรมชาติ และแปรรูปผลิตภัณฑ์ภายใต้แบรนด์ “Bhutan Soul Farmers” ศูนย์ BSFLC ริเริ่มดำเนินโครงการ “ธุรกิจการเกษตร” ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ในเวลาต่อมา (กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2561: ออนไลน์)

2.2 การประยุกต์ใช้หลัก SEP

คุณลุนดุด ดุกปา ผู้อำนวยการศูนย์ BSFLC เริ่มนำหลัก SEP มาประยุกต์ใช้ผ่านระบบการศึกษาเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้อย่างจริงจัง โดยมีบุคลากรขับเคลื่อน คือ บัณฑิตจากศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบื้อง โดยประยุกต์ใช้หลัก SEP ผ่านวิถีของชาวภูฏาน นั่นก็คือ การทำสวนแอปเปิลผ่านแนวคิดบันได 9 ขั้นของหลัก SEP โดยเริ่มจากกิน ใช้ อยู่ และร่วมเย็น แล้วต่อยอดไปสู่บุญ ทาน เก็บ ขาย และช่าย (อาบอำไพรัตนภาณ, 2564: สัมภาษณ์)

ศูนย์ BSFLC ได้ขับเคลื่อนองค์ความรู้และทักษะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบสถานการณ์การสร้างผลผลิตในครัวเรือน การปลูกพืชผักปลอดสารพิษ และอื่น ๆ ให้กับกลุ่มเครือข่ายที่สนใจ ซึ่งผลิตภัณฑ์หลักของศูนย์ BSFLC คือ น้ำส้มสายชูผลไม้และแอปเปิลไซเดอร์จากสวน “Mini-Eden” นอกจากนี้ ยังมีสบู่อัลเลี่ยนและน้ำมันมะกอก รวมทั้งปลูกพืชหลากหลายชนิด เช่น พักทอง บร็อคโคลี่ พริก มะเขือเทศ มันฝรั่ง ทานตะวัน สตรอเบอรี่ หัวหอม ถั่ว ผักชี มัลเบอร์รี่ เมล็ดแฟลกซ์ การเลี้ยงวัว ไก่ตะเภา ไล่เดือน แพลงผักสาธิต และเรือนเพาะชำต่าง ๆ เพื่ออนุบาลต้นกล้า สิ่งเหล่านี้คือ มรดกของหลัก SEP จากประเทศไทย จนศูนย์ BSFLC สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง (Samal, 2018: online)

โซนัม ลุนดุด (Sonam Lhundup) ได้กล่าวว่า การประยุกต์ใช้หลัก SEP นั้นทำให้ใช้ชีวิตง่ายขึ้น อยู่ได้แบบยั่งยืน ผลิตของใช้เอง ทำในสิ่งที่รัก ไม่วิ่งตามหาเงิน ให้เงินตามหา ซึ่งหลังจากเรียนจบ แต่ละคนก็กลับมาทำหน้าที่ของตนเองในการสานต่อหลัก SEP ส่วนลุนดุด วังโม ได้เล่าว่า ตนเองนั้นกลับมายังภูฏานเพื่อประยุกต์ใช้หลัก SEP ด้วยการดูแลฟาร์มของตนเอง ซึ่งเมื่อตนเองนำมาประยุกต์ใช้พบว่าหลัก SEP นั้นสามารถใช้ได้กับทุกคนและทุกสภาพ ไม่ว่าจะเป็นในพื้นที่เมืองหรือฟาร์มเกษตร ทุกคนสามารถนำมาสู่การดำเนินชีวิตได้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีแปลงเกษตรขนาดใหญ่ ในขณะที่ผู้คนจำนวนหนึ่งยังเข้าใจผิดเกี่ยวกับหลัก SEP ว่าจำเป็นต้องมีแปลงเกษตรหรือต้องเป็นชาวนา ซึ่งความจริง แนวคิดดังกล่าวนี้ไม่ได้จำเป็นสำหรับเกษตรกรเพียงเท่านั้น แต่ทุกคนที่เป็นผู้บริโภคสามารถนำมาปรับใช้ได้” (Wangmo, 2021: Interview)

หลัก SEP จึงมีผลต่อครอบครัวลุนดุด ดุกปา เป็นอย่างมาก เนื่องจากสามารถเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิต ซึ่งมีผลโดยตรงต่อสุขภาพ โดยเฉพาะอาหารที่วางอยู่บนโต๊ะผ่านพฤติกรรมบริโภคแบบใหม่ เพราะอาหารคือจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของชีวิต กระบวนการผลิตอาหารจึงสำคัญ หากไม่รู้ที่มาของอาหาร อาจเป็นอันตรายต่อชีวิตได้ เพราะอาจมีสารเคมีปนเปื้อน ดุกปาได้เล่าว่า สาเหตุสำคัญในการนำหลัก SEP มาประยุกต์ใช้แบบจริงจังนั้นเริ่มต้นเมื่อปี 2014 ซึ่งทางครอบครัวเริ่มมาตั้งคำถามเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารที่ก่อนหน้านี้ฝากชีวิตไว้กับตลาด 100 เปอร์เซนต์ ไม่ว่าจะเป็นผัก ผลไม้ และอื่น ๆ (Dukpa, 2021, Interview)

3. การเผยแพร่หลัก SEP ของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน

จากการศึกษาพบว่า ศูนย์ BSFLC นั้นมีแนวทางการเผยแพร่ผ่านกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ มากมาย ซึ่งถือเป็นการถ่ายทอดและเผยแพร่องค์ความรู้หลัก SEP ไปสู่ส่วนอื่น ๆ ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การก่อตั้งเครือข่ายกิจกรรมธรรมชาติ

สำหรับการสร้างเครือข่ายกิจกรรมธรรมชาตินั้น ครอบครัวลุนดุด 2 พี่น้องได้เริ่มต้นขยายหลัก SEP ในเมืองทิมพู (Thimphu) ส่วนโชกิ ดอร์จิ (Tshokey Dorji) ได้สร้างกลุ่มเยาวชนที่บ้านเกิดเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเด็กกลุ่มดังกล่าวก็เชื่อมโยงกับศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง โดยมีกรมความร่วมมือระหว่างประเทศเข้ามาสนับสนุนบ้างบางกิจกรรม เครือข่ายดังกล่าวได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่เข้าเยี่ยมชมศูนย์กิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนครูและนักเรียน รวมทั้งทำหน้าที่เป็นวิทยากรบรรยายทั้งในและต่างประเทศ

ซึ่งทุกคนจึงซึมซับเหมือนกันว่าหลัก SEP นั้นช่วยให้เกิดความพอเพียงและยกระดับสังคมได้ โดยเฉพาะการแก้ปัญหาเรื่องปากท้องและความมั่นคงทางอาหาร

ศูนย์ BSFLC ได้นำหลัก SEP ไปเผยแพร่ ซึ่งเริ่มต้นในชุมชนบองโก (Bongo) ด้วยการสร้างบ้านให้เป็นพื้นที่สีเขียว การจัดการน้ำตามรูปแบบของหลัก SEP ด้วย “โคกหนองนาโมเดล” เพื่อเก็บน้ำฝนจนสามารถพัฒนาการเกษตรได้ (Dukpa, 2021: Interview) จะเห็นได้ว่า ศูนย์ BSFLC นั้นได้เชื่อมโยงเครือข่ายกิจกรรมโดยมีกลุ่มนักศึกษา ครูบาอาจารย์ เกษตรกร ประชาชนทั่วไป เยาวชนคนรุ่นใหม่ รวมทั้งขยายเครือข่ายไปยังภาคประชาสังคมต่างชาติ

ปัจจุบัน ศูนย์ BSFLC ยกระดับเป็นองค์กรภาคประชาสังคมระดับโลก โดยมีการทำงานร่วมกับเครือข่ายทั้งในภูฏาน เกาหลี ไทย และอื่น ๆ ส่งผลให้เกิดความภาคภูมิใจทั้งภูฏานและไทย นอกจากนี้ ศูนย์ BSFLC กลายเป็นตัวเชื่อมสำคัญในการขับเคลื่อนหลัก SEP ในต่างประเทศ อีกทั้งยังสามารถทำงานกับนักธุรกิจและเยาวชน ซึ่งเป็นการสร้างงานให้ชุมชน รวมทั้งถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้คน

3.2 การจัดการกระบวนการเรียนรู้

ศูนย์ BSFLC เผยแพร่องค์ความรู้ให้กับเครือข่ายและผู้สนใจทั่วไปผ่านกระบวนการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ เช่น การเข้าค่ายอบรม ซึ่งสมาชิกในศูนย์ BSFLC ได้รับประสบการณ์ตรงจากศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง เริ่มต้นด้วยการให้เด็กเล่นและเรียนไปพร้อมกัน เรียนรู้การปลูกพืชแบบผสมผสานผ่านแปลงสาธิตเพื่อให้มีศัตรูพืชน้อยลง มีคนในเมืองหลายคนมาศึกษาเกษตรอินทรีย์เพื่อนำไปปรับใช้ ซึ่งเขาก็เห็นว่าเกษตรอินทรีย์นั้นมีผลประโยชน์และมีคุณค่าต่อสุขภาพ (ไทยพีบีเอส, 2560: ออนไลน์) โดยเข้ามาอบรมผ่านหลักสูตรการเรียนรู้ การฝึกปฏิบัติ โดยเฉพาะกิจกรรมการเปิดครัวเพื่อให้ทุกคนเข้ามารับประทานอาหารสุขภาพ รวมถึงให้ความรู้กับผู้คนว่า อะไรควรกิน อะไรไม่ควรกิน อาหารที่ปรุงมาจากไหน มีกระบวนการและการดูแลอย่างไร ในประเด็นดังกล่าว ผู้ให้ข้อมูลนำเสนอว่า หากเราสอนพวกเขาโดยตรง พวกเขาจะไม่เข้าใจ แต่หากเขามารับประทานอาหาร และเราเล่าเรื่องราวบางอย่างให้เขาฟัง แนนอน เขาจะเข้าถึงมากกว่า” (Wangmo, 2021: Interview) การเปิดอบรมให้ความรู้ผ่านการเข้ามาเยี่ยมชม “ฟาร์มเกษตรอินทรีย์” (organic farming) ซึ่งถือว่าโดดเด่นและได้รับความนิยมอย่างมากในภูฏาน เพราะปราศจากสารเคมี “เกษตรอินทรีย์” นั้นสร้างความปลอดภัยต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังดูแลพื้นดิน ให้ความสำคัญกับผืนป่าและผืนน้ำ รวมทั้งอากาศได้เป็นอย่างดี

3.3 การเผยแพร่สู่สาธารณะ

องค์ความรู้หลัก SEP ทั้งเครือข่ายกิจกรรมธรรมชาติ และรูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ศูนย์ BSFLC ได้จัดขึ้นนั้นถูกนำเสนอและเผยแพร่ผ่านเพจ “Bhutan Soul Farmer” ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนแล้วนำไปสู่การอธิบาย ถามตอบข้อซักถามต่าง ๆ ให้กับผู้สนใจทั่วไปผ่านโลกออนไลน์ หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ลุนดুব วังโม ได้กล่าวว่า เป้าหมายของศูนย์ BSFLC ไม่ใช่เพื่อเงิน แต่เพื่อเปลี่ยนแนวคิดและการขับเคลื่อนแนวคิด SEP รวมถึงเกษตรอินทรีย์ ซึ่งแปลงเกษตรของศูนย์ BSFLC ได้รับการรับรองจากรัฐบาลว่าเป็น “ฟาร์มเกษตรอินทรีย์” (Wangmo, 2021: Interview) ศูนย์ BSFLC ได้เผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าว จนสามารถ

ทำให้ทุกคนเข้าใจความมั่นคงทางอาหารเป็นอย่างดีว่า “จะต้องผลิตด้วยตนเอง” จะเห็นได้ว่า การเผยแพร่แนวคิด SEP ของศูนย์ BSFLC นั้นมีหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่การจัดตั้งเครือข่ายกิจกรรม การจัดกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับ SEP ผ่านโลกออนไลน์ และอื่น ๆ ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการตอบรับเป็นอย่างดี

อภิปรายผล

จากการศึกษาข้างต้น เราจะเห็นว่า หลัก SEP ได้เติบโตในศูนย์ BSFLC อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การรับหลัก SEP ของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน เกิดจากการเข้าร่วมสัมมนา ณ ประเทศมาเลเซียและการไปศึกษาเล่าเรียนหลักสูตร SEP ในประเทศไทยเป็นเวลา 4 ปีของนักศึกษาวาภูฏานจำนวน 4 คน โดยเน้นทั้งหลักทฤษฎีและหลักปฏิบัติไปพร้อมกัน ๆ ส่งผลให้เกิดการนำมาต่อยอดในประเทศภูฏานอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่กำลังกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการหนุนเสริมให้หลัก SEP เติบโตในศูนย์ BSFLC นั่นก็คือ ความเข้มแข็งในการขับเคลื่อนหลัก SEP ของภาคประชาสังคมไทย ซึ่งเป็นระบบและเป็นรูปธรรมทั้งหลักทฤษฎีและหลักปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และศึกษามาอย่างละเอียดด้วยตัวเองทั้งในศูนย์กิจกรรมธรรมชาติจังหวัดน่าน เพชรบุรี สุรินทร์ เชียงใหม่ และที่อื่น ๆ ความเข้มข้นของหลักสูตรดังกล่าวนี้ทำให้ผู้เรียนสามารถนำไปสานต่อได้เป็นอย่างดี หลัก SEP นั้นสอดคล้องกับแนวคิด GNH ของภูฏาน จึงสามารถปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งแนวคิดทั้งสองนี้ต่างได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนศาสนา โดยเฉพาะการเดินสายกลางและความพอดี นอกจากนี้ หลัก SEP สามารถแก้ปัญหาความอดอยาก ยกระดับคุณภาพชีวิต และหนุนเสริมการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน อีกทั้งสามารถรองรับวิกฤติต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากกรณีของการลือคดาวน์ในช่วงวิกฤติโควิด-19 ในปี 2019-2021 ที่ผ่านมา

2. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน มีปัจจัยหลักคือ เยาวชนชาวภูฏานจำนวน 4 คน สำเร็จการศึกษาหลักสูตร SEP และนำแนวคิดดังกล่าวมาขับเคลื่อนด้วยการก่อตั้ง “ศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน” ณ ชุมชนโดเตนกีวอก เมืองพาโร ในปี 2013 แล้วปฏิบัติตามหลักสูตรที่ได้เล่าเรียนมาจนเป็นประจักษ์ ส่งผลให้เกิดการประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบ เนื่องจากใช้หลักเกณฑ์บันได 9 ขั้น ในการตรวจสอบ ทั้งขั้นพื้นฐานและขั้นก้าวหน้า ซึ่งศูนย์ BSFLC นั้นสามารถขับเคลื่อนในระดับก้าวหน้าทั้งบุญ ทาน เกื้อ ขยาย และเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม

จะเห็นได้ว่า ศูนย์ BSFLC สามารถขับเคลื่อนหลัก SEP สอดคล้องกับบันได 9 ขั้น โดยเฉพาะ “ขั้นก้าวหน้า” ที่เน้น “บุญ” และ “ทาน” มาปรับใช้ด้วยการถ่ายทอดความรู้ให้อาสาสมัครทั้งชาวภูฏานและชาวต่างชาติ แบ่งปันอาหารให้กับเจ้าหน้าที่ เพื่อนนักศึกษา และคนทั่วไป ส่วน “เกื้อ” ทางศูนย์ BSFLC เน้นเป็นพิเศษ เพราะ “การเกื้อ คือ กระบวนการสำคัญเพื่อรองรับวิกฤติต่าง ๆ รวมถึง “การเกื้อเมล็ดพันธุ์” เพื่อฤดูกาลหน้า ถนอมอาหารไว้กิน และแบ่งปันให้คนอื่น ผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างลุนดะ วังโม เองก็ได้เรียนรู้จากโควิด-19 ว่า เยาวชนและผู้คนจำนวนมากในเมืองหลวงประสบปัญหาอย่างหนักหลังลือคดาวน์ เนื่องจากไม่มี

อาหารบริโภค เด็ก ๆ หลายคนไม่มีอาหารประทังชีวิต จึงทำให้หลายคนเริ่มตระหนักว่า การปราศจากความรู้เรื่องเกษตรนั้นถือเป็นวิกฤติอันใหญ่หลวง เพราะสิ่งดังกล่าวจะช่วยในยามวิกฤติ

ศูนย์ BSFLC จึงมองเห็นถึงความสำคัญของหลัก SEP ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในช่วงวิกฤติเหล่านั้น โควิด-19 สอนให้เข้าใจหลัก SEP อย่างถ่องแท้ โดยเฉพาะการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารเป็นพื้นฐานสำคัญ ในการดำรงอยู่ของครอบครัว สังคม ประเทศชาติ ความรู้ด้านเกษตรกรรมของหลัก SEP สามารถปลูกพืชผัก ไม้ผล และอื่น ๆ เพื่อสมาชิกในครอบครัว คนจำนวนมากจึงเริ่มตระหนักถึงองค์ความรู้หลัก SEP และให้ ความสำคัญกับแปลงเกษตร

ผู้ให้ข้อมูลจึงยืนยันว่า “โควิด-19 เริ่มทำให้ผู้คนเข้าใจและเรียนรู้จุดประสงค์ของประเทศและ ภัยพิบัติว่า ทำไมเราต้องมีแปลงผักเล็ก ๆ ของตนเองเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร” (Wangmo, 2021, Interview) ลุนดุด ดุกปา ได้กล่าวว่า “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีส่วนสำคัญในการสนับสนุน อาหารปลอดภัย ช่วยให้ผู้คนในชุมชนและสังคมมีความเข้มแข็ง หากเกษตรกรเข้มแข็ง ประเทศก็จะเข้มแข็ง ในทางกลับกัน หากเกษตรกรอ่อนแอ ประเทศก็จะอ่อนแอ เนื่องจากไม่สามารถผลิตอาหารได้ สิ่งสำคัญ ที่จะต้องดำเนินการคือ ให้ความรู้ “หลัก SEP” กับเกษตรกร ให้พวกเขาเข้าใจทักษะและความรู้เพื่อยกระดับ แนวคิดและคุณภาพชีวิต

สำหรับเรื่องบันไดขั้นที่ 8 “ขาย” นั้น ศูนย์ BSFLC ได้ผลิตแยมผลไม้ แอปเปิล โดยเฉพาะแอปเปิล ไซเดอร์ ซึ่งมีความต้องการเป็นอย่างมากในหมู่ผู้บริโภคผลิตภัณฑ์อินทรีย์ ซึ่งส่วนใหญ่ ประเทศภูฏานจะนำเข้า แอปเปิลไซเดอร์มาจากสหรัฐอเมริกาขนาด 450 มิลลิลิตร ประมาณ 245 บาท แต่ศูนย์ BSFLC ผลิตด้วย แนวทางอินทรีย์บรรจุ 500 มิลลิลิตร ราคา 60 บาทเท่านั้นเอง (Dukpa, 2021: Interview)

ศูนย์ BSFLC สามารถบรรลุบันไดขั้นที่ 9 นั่นก็คือ “เครือข่าย” ดังที่ได้นำเสนอมาบ้างแล้วข้างต้น โดยศูนย์ BSFLC ได้สร้างเครือข่ายกิจกรรมในภูฏานและต่างชาติเพื่อขับเคลื่อนหลัก SEP ส่งผลให้ลุนดุด ดุกปา และลุนดุด วังโม รวมทั้งบุคลากรคนอื่น ๆ ของศูนย์ BSFLC นั้นได้เป็นวิทยากรบรรยายทั้งในภูฏานและ ต่างประเทศเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และสร้างเครือข่ายการทำงานด้านกิจกรรมเพื่อให้เกิดการหนุนนำหลัก SEP มาประยุกต์ใช้

3. การเผยแพร่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์กิจกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ ประเทศภูฏาน ทางศูนย์ BSFLC เริ่มจากการก่อตั้งเครือข่ายกิจกรรมและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับ ประชาชนทั่วไปและกลุ่มเยาวชนทั้งเข้าค่ายอบรมและเชื่อมโยงเครือข่ายทำงานทางด้านกิจกรรมธรรมชาติ ทั้งในและต่างประเทศ อีกทั้งยังสามารถเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าวสู่สาธารณะผ่านเพจ “Bhutan Soul Farmer” จนกระทั่ง ศูนย์ BSFLC ได้รับการยอมรับให้เป็น “ฟาร์มเกษตรอินทรีย์” เนื่องจากบุคลากรของศูนย์ BSFLC ได้รับการศึกษาภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติมาจากศูนย์กิจกรรมธรรมชาติผ่านหลัก SEP ในประเทศไทย โดยเฉพาะแนวทางการปฏิบัติจากฐานการเรียนรู้เรื่อง “คนรักแม่ธรณี” โดยมี “ทฤษฎีหม่ดิน” ที่เน้น การบำรุงดินด้วยฟางแห้ง ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยคอกที่ผ่านกระบวนการจัดการตามหลักสูตรของศูนย์กิจกรรม อีกทั้ง เน้นการปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อบำรุงดิน เพราะชาวเกษตรกรเชื่อว่า “ดิน คือ หัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ของพืช”

ชาวสิกรรมจึงมีสโลแกนสำคัญคือ “เลี้ยงดิน เพื่อให้ดินเลี้ยงพืช” ด้วยเหตุนี้ “ฟาร์มเกษตรอินทรีย์” ของศูนย์ BSFLC จึงมีชื่อเสียงอย่างประจักษ์นั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปใช้

1.1 กรมความร่วมมือระหว่างประเทศจะต้องให้การสนับสนุนทุนการศึกษาหลักสูตร SEP ระดับปริญญาตรี (ซึ่งก่อนหน้านี้รัฐจะสนับสนุนระดับปริญญาโทเป็นส่วนใหญ่) ให้กับชาวภูฏานและประเทศอื่น ๆ

1.2 กรมความร่วมมือระหว่างประเทศและสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตร SEP จะต้องเชื่อมโยงกับศูนย์สิกรรมธรรมชาติมาบเอื้องที่มีศักยภาพในการเผยแพร่หลัก SEP ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างเข้มข้นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ค่ายอบรม สัมมนาเชิงปฏิบัติการ ฝึกงาน และอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการนำไปต่อยอดและประยุกต์ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากศูนย์ BSFLC

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาการประยุกต์ใช้และการเผยแพร่หลัก SEP ของศูนย์ BSFLC เป็นการเฉพาะ

2.2 ควรศึกษาเครือข่ายสิกรรมของศูนย์ BSFLC ที่ขับเคลื่อนหลัก SEP ทั้งในภูฏานและต่างประเทศ

สรุป

หลัก SEP ในศูนย์ BSFLC นั้นเริ่มต้นจากงานเสวนาในประเทศมาเลเซีย ส่งผลให้คุณลุงลุง ดูกปา เดินทางมาไทยเพื่อทำความเข้าใจหลัก SEP จนเป็นที่มาของเครือข่ายสิกรรมและนักศึกษาชาวภูฏาน 4 คน มาเรียนรู้หลักสูตร SEP ณ ศูนย์สิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี และสถาบันอาศรมศิลป์ ส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงกับหลักนโยบาย GNH และก่อตั้ง “ศูนย์สิกรรมจิตวิญญาณการดำรงอยู่ประเทศภูฏาน” ในปี 2013 ซึ่งศูนย์ดังกล่าวมีบุคลากรที่พร้อมด้วยองค์ความรู้และประสบการณ์ตรง จนสามารถนำไปประยุกต์ใช้อย่างประจักษ์ผ่านศูนย์การเรียนรู้โดยมีเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ

แม้ศูนย์ BSFLC จะมีความพร้อมด้านบุคลากร แต่ก็ยังขาดทรัพยากร ทั้งเครื่องทุนแรงทางการเกษตร อุปกรณ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์และแปรรูป ส่งผลให้การขับเคลื่อนหลัก SEP ของศูนย์ BSFLC นั้นมีข้อจำกัดและไม่สามารถบรรลุผลสูงสุดตามเจตนารมณ์ได้ ซึ่งภาครัฐและภาคประชาสังคมทั้งในภูฏานและไทยจะต้องอำนวยความสะดวกศูนย์ BSFLC เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนหลัก SEP อย่างเป็นระบบและสามารถเผยแพร่ไปยังเครือข่ายทั้งในภูฏานและเครือข่ายต่างชาติอย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ศูนย์ BSFLC นั้นมีศักยภาพในฐานะ “ฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์” ที่มุ่งเน้นสุขภาพและเป็น “แหล่งความมั่นคงทางอาหาร” ในภูมิภาคและสามารถต่อยอดไปสู่ “ตลาดออนไลน์” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลุงดุกปา ได้สรุปว่า “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นแนวทางในการสร้าง

ความปลอดภัยทางอาหาร หากเกิดสงครามในอนาคต อาหารคือสิ่งสำคัญมากที่สุด ในช่วงโควิด-19 ผู้คนส่วนมากซื้ออาหาร ซื้อทุกอย่าง ซึ่งพวกเขาก็เห็นแล้วว่า “อาหารคืออาวุธสำคัญที่สุดในชีวิต” (Dukpa, 2021: Interview)

ด้วยเหตุนี้ ข้อค้นพบสำคัญที่พิสูจน์ให้เห็นอย่างประจักษ์นั่นก็คือ หลัก SEP สามารถแก้ไขปัญหาคือความอดอยากและเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ โดยเห็นได้อย่างประจักษ์ในช่วงวิกฤติโควิด-19 ที่ผ่านมา อีกทั้งหลัก SEP นั้นเป็นแนวทาง “การพึ่งตนเอง” และ “แหล่งความมั่นคงทางอาหาร” รวมทั้งเป็นแนวทาง “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ที่แท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งจากโครงการ “ศึกษาแนวทางการเผยแพร่และการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในเอเชียใต้: กรณีศึกษาประเทศศรีลังกาและภูฏาน” ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) 2563 รับรองจริยธรรมการวิจัยในคน (โครงการวิจัยที่ 201/63 เอกสารเลขที่ COA No. 240/2563 วันรับรอง 21 ธันวาคม 2563)

เอกสารอ้างอิง

กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. (2561). **SEP for SDGs Partnership**. ค้นเมื่อ 28 กรกฎาคม 2564, จาก <http://tica.thaigov.net/main/th/business/6296/70134-A1-SEP-for-SDGs-Partnership-A2-TICA.html>

กาจจุติ วิวิธวานนท์ และพจนา เทศวัดนา. (2558). **ตามรอย อ.เจฟฟรีย์ ฝรั่งสัญชาติไทยกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. ค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2565, จาก <https://thaiembdc.org/th/2015/06/25/geoffrey/>

กุล ปัญญาวงศ์, ผู้อำนวยการศูนย์กิจกรรมธรรมชาติชุมชนต้นน้ำน่าน อำเภอน้ำแคว จังหวัดน่าน. (2564). **สัมภาษณ์**. 26 กุมภาพันธ์.

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการและสังคมแห่งชาติ. (2550). **การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการและสังคมแห่งชาติ.

คณาจารย์คณะสัตวศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี. (2564). **สัมภาษณ์**. 15 กุมภาพันธ์.

เจ้าหน้าที่กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ. (2564 ก). **สัมภาษณ์**. 15 มีนาคม.

เจ้าหน้าที่กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ. (2564 ข). **สัมภาษณ์**. 23 เมษายน.

ชาติลดา สหกิจ, อาสาสมัครเพื่อนไทย (Friends from Thailand) ในภูมฺาน. (2564). สัมภาษณ์. 23 เมษายน.

ดรุณี โชติษฐียงกูร, คณบดีคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2564). สัมภาษณ์. 18 กุมภาพันธ์.

ไทยพีบีเอส. (2560). **ก้าวที่แกร่งแห่งความยั่งยืน**. ค้นเมื่อ 5 กรกฎาคม 2564, จาก

<https://www.youtube.com/watch?v=M0AB2oMTpxQ>

ไทยพีบีเอส. (2563). **โชกิ ดอร์จิ หนุมภูมฺานหัวใจไทย เดินตามรอยพ่อ: แสงจากพ่อสู่ความยั่งยืน**.

ค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=z8vho8xi6Uo>

ไทยโพสต์ออนไลน์. (2560, 24 ตุลาคม). พระราชดำริ ข้ามทวีป สู่แดนไกลโพ้น. **ไทยโพสต์ออนไลน์**. ค้นเมื่อ 28 กรกฎาคม 2564, จาก <http://tica.thaigov.net/main/contents/files/business-20171031-135746-263902.pdf>

พระอาจารย์วัชรบุต อภิวิโร, เจ้าอาวาสวัดป่าดงช้างแก้ว อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่. (2564). สัมภาษณ์. 27 กุมภาพันธ์.

พระอาจารย์สังคม ธนปัญญา, ผู้อำนวยการศูนย์กิจกรรมธรรมชาติจังหวัดสุรินทร์ อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์. (2564). สัมภาษณ์. 23 กุมภาพันธ์.

มติชนออนไลน์. (2560, 9 ตุลาคม). พระอัจฉริยภาพ “ร.9” โลกานรับ “เศรษฐกิจพอเพียง”. **มติชนออนไลน์**. ค้นเมื่อ 18 กรกฎาคม 2563, จาก https://www.matichon.co.th/foreign/indepth/news_689782

วัชรพงษ์ วัฒนกุล, รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และผู้เชี่ยวชาญโครงการพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ OGOP: One Gewog One Product ในภูมฺาน. (2564). สัมภาษณ์. 23 เมษายน.

สำนักความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. (2556). **ภูมฺาน**. ค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม 2564, จาก <http://www.bic.moe.go.th/index.php/component/k2/item/3028-2013-10-14-23-08-53>

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนากิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนากิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนากิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). **29 พฤศจิกายน 2559 ครบรอบ 17 ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความสุขอย่างยั่งยืนของคนไทย**. ค้นเมื่อ 18 กรกฎาคม 2563, จาก http://www.nesdb.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid=6280&filename=

สุทธิรัตน์ กิตติพงษ์วิเศษ, อาจารย์ประจำหลักสูตรสหสาขาวิชาสิ่งแวดล้อมการพัฒนาและความยั่งยืน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2564). สัมภาษณ์. 18 มีนาคม.

- อภิชัย พันธเสน และคณะ. (2549). **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อะไลว. (2560). **พระราชดำริไร้พรมแดน EP.9: สานสืบวิถีพอเพียงที่ภูฏาน**. 5 สิงหาคม 2017. ค้นเมื่อ 31 พฤศจิกายน 2563, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=6F8UOnc8xEg&t=401s>
- อาบอำไพ รัตนภาณุ, ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง (โรงเรียนปทุมทะเลย์มหาวิทยาลัย) อาจารย์พิเศษ คณะศิลปศาสตร์ หลักสูตรผู้ประกอบการสังคม สถาบันอาศรมศิลป์. (2564). **สัมภาษณ์**. 2 กุมภาพันธ์.
- Chen, H. (2015). An analysis of Bhutan's gross national happiness. **Seven Pillars Institute Moral Cents**, 4 (2), 66-74.
- Contipelli, E. & Picciau, S. (2020). **Post-COVID-19: Rebuilding our paradigms through sustainable development goals and the sufficiency economy philosophy**. New York: IndraStra Global.
- Dukpa, L., The Director of Bhutan Soul Farmers Livelihood Center (BSFLC) Paro, Bhutan. (2021). **Interview**. 9 April.
- Mongsawad, P. (2010). The philosophy of the sufficiency economy: A contribution to the theory of development. **Asia-Pacific Development Journal**, 17 (1), 123-144.
- Samal, P. (2018, September 1). Soulful self-sufficiency. **Press Reader**. Retrieved 25 May 2020, from <https://www.pressreader.com>
- Samal, P. (2018, September 24). Bhutan Soul Farmers aims to be a model of soulful self-sufficiency in the country. **Daily Bhutan**. Retrieved 25 May 2020, from <https://dailybhutan.com/article/bhutan-soul-farmers-aims-to-be-a-model-of-soulful-self-sufficiency-in-the-country>
- The Nation Thailand. (2018, May 28). HRH Princess Sirindhorn in "highest-profile" visit to Bangladesh. **The Nation Thailand**. Retrieved 20 January 2021, from <https://www.nationthailand.com/breakingnews/30346412>
- Ura, D. K., Alkire, D. K. S. & Zangmo, T. (2011). **Happiness index of Bhutan: Method and illustrative results**. Oxford: The Centre for Bhutan Studies.

Virtual depots. (2008). **Sufficiency economy in global view: Gross national happiness.**

Retrieved 25 May 2020, from

<http://www.virtualdepots.com/sufficiency/images/thinley-en.jpg>

Wangmo, L., The Staff of Bhutan Soul Farmers Livelihood Center (BSFLC) Paro, Bhutan.

(2021). **Interview.** 22 May.